

TIMOTHY ALBORN (2017)

Á VALAHA ALKOTOTT LEGNAGYOBB METAFORA: ARANY A BRIT BIBLIÁBAN, 1750-1850.

„THE GREATEST METAPHORE EVER MIXED: GOLD IN THE BRITISH BIBLE, 1750-1850”
JOURNAL OF THE HISTORY OF IDEAS 78(3): 427-447

1750 és 1850 között Nagy-Britannia volt az egyetlen olyan meghatározó ország, mely az aranyhoz mint sztenderdhez rögzítette valutájának értékét. Némiképp ellentmondásosnak tűnhet ez a gazdasági lépés annak fényében, hogy az ország ideológiailag erős protestáns kötődéssel rendelkezett, és a vallás épp ebben az időben volt a nemzeté Kovácsolódás egyik, ha nem a legfontosabb eszköze. Timothy Alborn cikkében a kor uralkodó eszméit és gondolatait vizsgálja meg és elemzi az akkori britek aranyhoz való viszonyát, közgazdaságtanon túlmutató szempontokból.

Kétségtelen, hogy az arany igen jelentős utat járt be a brit eszmetörténetben. A protestáns tanításnak megfelelően kezdetben a „ruhák és bútorok frivol díszeként” emlegették, majd az anyagi helyzet kifejezőjévé és a kereskedelem mozgatórugójává vált. Szerepe akkor lett a legjelentősebb, amikor 1819-ben a brit gazdaság alapjává tették. Addigra már lejátszódott az a paradigmaváltás, mely a nemesfémből mint a gonosz forrásából a megváltás egy lehetséges eszközét kreálta. Ahogy Alexander Dick [2013] is megjegyezte, az aranystandard tulajdonképpen a kor „szabályozó ideálja” volt, így nemcsak a közgazdaságban, hanem a politikai vitákban és a művészeti alkotásokban, termékekben is éppúgy megjelent. Ezzel is meg tudták különböztetni önmagukat a katolikus és a nem keresztény államoktól. A másoktól való megkülönböztetés pedig egyértelműen segítette az öndefiníciót.

Az arany „elméleti rehabilitációjához” két nagy metafora megalkotására volt szükség, melyek visszaköszöttek a korabeli prédikációkban, tanításokban és bölcséleti művekben. Az első a tűzben edzett arany képe, mely a fáradtságos próbák után csak tisztább és nemesebb lesz. A másik pedig a mennyei arany, mely az örök értékek szimbóluma a túlvilágon. A továbbiakban ezeket fejtem ki a szerző nyomán.

Az edzett és kipróbált arany képe először az Ószövetségben jelent meg, Jób könyvében: „De hisz ismeri mind az útjaimat, és ha próbára tesz, aranynak minősít”¹⁴ [Jób 23:10]. Ugyanez a kép később megjelenik Malakiásnál, Zakariásnál, a Korintusiaknak írt első levélben, Péter első levelében és a Jelenések könyvében is. Érdekes, ahogy ez a metafora összekapcsolódott azzal, mely Isten szavát a hétszer tisztított ezüsthöz hasonlítja. Az arany hétszeri kipróbálására nincs bibliai referencia, ennek ellenére mégis megjelent a korabeli beszédekben, mintegy retorikai eszközként. A figyelmet ezzel a tárgyról, vagyis az aranyról annak alkotójára, a mindenható Istenre terelték, keresztényivé téve így a gondolatmenetet. Ez a metafora gyakran megjelent korabeli mártírok leveleiben, például a katolikus I. Mária királynő áldozatainak tollából. Hiszen a szenvedéssel Isten az aranyhoz hasonlóan a lelket is megtisztítja. Minden felekezetenél, így a meto-

1 A szentírási idézeteknél a Szent István Társulat bibliafordításából dolgoztam.

distáknál, a presbiterianusoknál és az evangélikus anglikánoknál is szívesen alkalmazták ezt a képet; valóban eggyé kovácsolva ezáltal a népet. Ezzel szemben a katolikusok, még az angolok is, ritkábban utaltak a tűzben kipróbált aranyra vallásos kommunikációjukban. Viszont protestáns körökben a metafora egyre elterjedtebbé vált, különösen a XIX. század első felében. Ekkorra már számos regényben is megjelent és a szekuláris irodalomban is éltek vele, a politikától kezdve a zenekritikán át minden műfajban olvashatta a korabeli közönség.

A második metafora az arany mennyei gazdagságként, örökkévaló kincsként való megjelenítése. Ez az előzőnél sokkal problémásabb, hiszen pont arról az anyagról beszélünk, amely évszázadokon át a földi örömök és a gazdagság félreérthetetlen jele volt. A Szentírásban is mindössze kétszer jelenik meg, a Jelenések könyvében olvashatunk róla. Így ír a szerző az Új Jeruzsálemeről: „Falai jáspiskóbból épültek, a város pedig kristályhoz hasonló színaranyból” [Jel 21:18], továbbá „A város utcái tükörfényes színaranyból voltak” [Jel 21:21]. A XVII. században John Milton *Elveszett Paradicsomában* is ez a ragyogó város jelent meg, valamint John Bunyan is így láttatta a Mennyei Várost, ráadásul különleges szemüveget adott a zarándokra, hogy bírja az arany utcák csillogó látványát.

Természetesen ezen a téren is meg kellett jelennie a protestánsok más vallásokkal való különbözőségének: ezért a katolikusokkal szemben definiálták magukat, akik katedrálisaikban már itt a földön tetemes mennyiségű aranyat halmoztak fel. 1750 után gyakran fel is rótták nekik ezt a illetéktelen, teremtményi pompát, a templomaikat pedig teljesen abszurd építményeknek látták.

A mennyei arany főként vigaszként jelent meg – mikor a hívő életében veszteségekkel találkozott, a majdani örömök reménye segítette elfeledni azokat. Idővel himnuszok és temetési beszédek állandó szereplőjévé vált az aranyló mennyei város képe. Azonban ezzel a metaforával könnyen a szó szerinti értelmezés hibájába lehet esni. Míg az előző, első metafora esetében senki sem gondolhatta, hogy az ember ténylegesen azonos lehet az arannyal, itt fennállt annak a veszélye, hogy a hívők kapzsi vágygal gondoljanak a mennyek országára. Ráadásul ezt a képet korábban a gyerekeknek mesélték, mintegy „gyenge hasonlatként”, mely hiányosan ugyan, de mégis ábrázolja valahogy a mennyek országának végtelen gazdagságát. Így még a XVIII. században megjelent a népszerű példa kritikája – ahogy Edward Gibbon is rámutatott: az Éden ősi, bukolikus idilljét pezsgő, drágakövekkel és arannyal ékes várossá tették. Vagyis a mennyei város immár az isteni helyett az emberi álmok és célok beteljesülését jelentette, mely kétségtelenül jobban illeszkedett az átlagember gondolkodásmódjába. Azonban ez az interpretáció nem tűnt helyesnek, hiszen az Újszövetség egyértelműen a földi javakról való lemondás mellett foglal állást. Nehéz feladat elé állította ez a kor íróit, hiszen az arany egyszerre volt a földi kapzsiság és a mennyei örömök szimbóluma. Ezen ellentmondás feloldására több út is kínálkozott, ilyen volt például az a gondolat, hogy a mennyei arany azért más és jó, mert az csak és kizárólag a hívőknek készül, hogy minél teljesebben megtapasztalhassák Istent és az ő szeretetét.

A képet tovább árnyalta a más vallások által gyakorolt hatás, ugyanis ekkoriban ismerkedhettek meg a britek a hinduk és a muszlimok paradicsomával. Mindkettő sokkal inkább tükrözte a materialista, földi és nagyon emberi szemléletet, mint a protestáns elgondolás.

Zárásként Alborn összehasonlítja a két nagy metaforát, melyek segítették az arany „megszentelését” az 1750-1850-es évek Nagy-Britanniájában. Azzal, hogy a nemesfémeket ilyen környezetbe emelték, hogy metaforák középpontjába került, elérték azt, hogy absztrakcióként tudjanak tekinteni rá. Azonban – ahogy az aranyból épült város esete mutatja – továbbra is nehézséget jelentett a metaforikus és a kézzelfogható arany megkülönböztetése.

Az arannyal kapcsolatos eszmerendszeri változások 1850 körül váltak igazán fontossá, amikor Nagy-Britannia páratlan módon hatalmas birodalommá növekedett. Ahhoz, hogy meg tudjanak birkózni a nehézségekkel, melyet az új kultúrák megismerése, az isteni és emberi viszonyok átrendeződése és az ugrásszerű gazdasági fejlődés jelentett, szükség volt erre a gondolati váltásra. Ugyanis az arany mindhárom területen igen nagy jelentőséggel bírt. Össze tudták hasonlítani az aranyhoz való viszonyukat más, általuk épp ezért kevésbé civilizáltak tartott népek arannyal kapcsolatos viszonyával. Az evangéliumokra alapozó kereszténységben az aranyat egy olyan eszköznek tekintették, amely választási lehetőséget kínál fel, hiszen jótettekre is váltható, de bűnös módon vissza is lehet élni vele. Harmadrészt pedig az arany a gazdaság területén stabilitást biztosított, jelezve a font erősségét, mely az olcsó importot és a felgyorsuló iparosodást támogatta.

Látható – írja a szerző –, hogy kulturálisan mennyire fontos volt az arany mint absztrakció megjelenése, szintúgy, mint az ezzel párhuzamosan kialakuló, kézzelfogható arany fogalma. Hiszen erre épít az aranystandard, mely a gazdaság alapjává lett. Másrészt pedig a metaforikus aranyfogalom támpontot adott az arany helyes felhasználásához. Bár a bibliai tanítás nem támasztja alá teljes egészében az arannak a Brit Birodalomban betöltött szerepét, igen jelentős hatással volt a koloniális gazdaság kialakulására.

PRAJCZER PETRA²

² egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem